

GHEORGHI
GOSPODINOV

Grădinarul și
moartea

Traducere din limba bulgară și note de
Mariana Manguilea Jatop

TREI

Fiecare întâmplare, chiar trăită de noi, odată ce
trece prin limbă și se îmbracă în
cuvinte, nu ne mai aparține, ea fiind deja tot atât de
mult realitate, cât e ficțiune.

Epigrafe

Moartea este un cireș care rodește fără tine.

Gaustin, *Botanică și nemurire*

Raiul este potolirea unei dureri.

Lars Gustafsson, *Moartea unui crescător de albine*

El lucra pământul

Sub care stă acum...

Epitafuri anonime pentru orice împrajurare

*Orice înger e înfricoșător...*¹

Rainer Maria Rilke, *Elegiile duineze*

Nu-ți fie teamă.

Tatăl meu

1. Versiune românească și prezentare de George Popa, Polirom, Iași, 2000, p. 75.

1.

Tatăl meu era grădinar. Acum e o grădină.

Nu știu de unde să încep. Și totuși, dacă trebuie s-o apuc de undeva, atunci acesta să fie începutul. Deși e vorba despre un sfârșit, bineînțeles, dar oare de unde începe sfârșitul?

Cred că am făcut pe mine, a spus tatăl meu din prag. Stătea în cadrul ușii de la intrare, slăbit de boală, ușor adus de spate, cu acea gârbovire proprie celor înalți. L-au adus seara târziu, chiar la sfârșitul lui noiembrie. A făcut trei sute de kilometri întins pe bancheta din spate, doar-doar să îi mai atenueze din dureri. Reușisem să-i fac o programare pentru un consult a doua zi.

Am făcut pe mine, repetă el vinovat ca un copil mic, cerându-și scuze și, în același timp, arborând acea autoironie care îi era specifică, *mă fac de râs acum, la bătrânețe*.

E în regulă, am spus și m-am apucat să-l ajut să-și schimbe hainele în hol, având grijă să închid mai întâi ușa de la camera de zi.

Mi-e frică, mi-a mărturisit fiica mea ușor la ureche, la un moment dat. Privind în trecut, îmi dau seama că ea a fost prima care a simțit. Eu încă nu știam, nu voiam să știu.

Vă spun de pe acum că personajul principal al acestei cărți moare. Și nici măcar la final, ci la mijlocul cărții, dar apoi e din nou viu, în toate povestirile, în cele dinainte de

a pleca și în cele de după aceea. Pentru că, așa cum spunea Gaustin, în trecut, timpul nu curge într-o singură direcție.

Când eram copil, alegeam din bibliotecă doar cărțile scrise la persoana întâi, astfel eram sigur că personajul principal nu moare.

În fine, această carte este scrisă la persoana întâi, deși adevăratul ei personaj principal pierde. Supraviețuiesc doar povestitorii povestirilor, dar și ei mor într-o bună zi.

Supraviețuiesc doar povestirile.

Și grădina, pe care tatăl meu a sădit-o înainte de a se duce.

Cu siguranță, de aceea povestim. Ca să creăm încă un coridor paralel, în care lumea, toți cei aflați în acest coridor se află la locurile lor, ca să deviem povestirea pe o altă brazdă atunci când situația devine periculoasă și moartea se apropie, așa cum grădinarul deviază cursul apei spre brazda următoare din grădină.

Aș fi vrut să existe în aceste pagini o lumină, o lumină blândă de amiază. Aceasta nu este o carte despre moarte, ci despre tristețea după viața care se stinge. Este o diferență. Tristețe după fagurele plin de miere, dar și după celulele goale ale acestui fagure, chiar mai puternică după acestea din urmă. Tristețe după fagurele de care își aduc aminte și lumânările din ceară, în timp ce ard în mâinile noastre.

Nu-ți fie teamă, cum spunea el.

2.

Carnetul în care scriu acum (de treizeci de ani scriu în carnete) l-am început, cu toată inocența, în luna octombrie. Durerile îl încercau deja. Semnele erau acolo, fățișe, dar descifrarea lor a venit târziu. Eu mă pregăteam să plec iar, de data aceasta la Cracovia.

Bine, atunci, dar când te întorci să treci pe aici chiar și pentru puțin, să te odihnești și tu câteva zile.

A fost un an foarte intens și solicitant, cu un număr interminabil de călătorii. *Să treci pe aici chiar și pentru puțin, să te odihnești...* Atunci nu am dat atenție. Mereu bombănea că venim rar în vizită, că nu ne lăsăm un răgaz, că nu ne acordăm mai mult timp liber. Acum descifrez alte lucruri în cuvintele lui. *Vino să stai puțin cu mine, aud acum, nu cred că o mai duc mult, nu știu dacă mai apuc primăvara.*

În aceeași lună octombrie, când ne-am văzut pentru o zi, puțin înainte de plecarea mea, lângă tufa cu ultimii trandafiri tomnatici:

Știi, de la un timp, mă cam doare spatele.

Spatele?

Și durerea urcă puțin.

Până unde?

Până la umeri. Și parcă îmi strânge pieptul...

A zis că a fost la doctorul din oraș. I-a dat niște pastile. Pe cine nu doare spatele, și cu toată munca asta în grădină... La început, pastilele și-au făcut efectul.

Mai aveam o ultimă călătorie în Portugalia și după aceea nimic până la sfârșitul anului.

Cum faci față?

Nu-ți fie teamă, zise el. „Nu-ți fie teamă“ era expresia lui favorită. Răspunsul gata pregătit pentru orice întrebare.

Te doare tare spatele?

Nu-ți fie teamă.

Parcă ai mai slăbit.

Nu-ți fie teamă.

Atunci însă — îmi dau seama acum tot rememorând iar și iar acel octombrie —, când ne-am îmbrățișat la plecare, înainte să mă urc în mașină, el a mai zis ceva: *Nu-ți fie teamă, o să aștept să te întorci.*

Oare am acordat atenție în acel moment? Da și nu.

La vârsta lui de șaptezeci și nouă de ani îngrijea o grădină imensă cu legume, cu pomi fructiferi și cu multe flori. Creșteau de toate în ea — roșii, ardei, cartofi, porumb, căpșuni, bujori, trandafiri, lalele, pomișori. Sădit, plivit, udat, săpat, stropit, legat... Îl tot rugam să nu mai muncească atât, să o ia mai încet. Mi-aduc aminte că, tot atunci, lângă acei ultimi trandafiri de octombrie, cei de un violet pal, i-am spus că, dacă o ține tot așa și dacă nu se duce la doctor, pur și simplu într-o zi o să cadă brusc din picioare, iar grădina se va umple de buruieni sub ochii lui. E ciudat ce cuvinte lasă în urechi timpul, soarta sau ce nume vrem să-i dăm aceluia lucru ascuns în viitor. Azi, privind înapoi, văd în răspunsul meu întreaga cruzime amănată.

3.

Știam că această grădină e specială. Ea i-a salvat viața după primul cancer, i-a dăruit șaptesprezece ani, dar tot ea avea să-l termine. A pornit de la zero, nu era nimic în curtea acelei case țărănești cumpărate de fratele meu. *Aici mă simt cel mai bine*, spunea. Ședințele anterioare de chimio și radioterapie îl ajutaseră, neîndoielnic, însă îl și epuizaseră. Îmi aduc aminte că nu i-a mai revenit râsul de dinainte, vesel și plin de bună dispoziție. Stătea mult timp tăcut, uneori dădea din cap, cufundat într-un monolog surd numai al lui.

Grădina reprezenta pentru el cealaltă viață posibilă, vocea și toate gândurile lui trecute sub tăcere. Vorbea prin ea și cuvintele îi erau mere, cireșe, roșii dolofane. Când ajungeam acolo, primul lucru era să mă plimbe prin grădină și să mi-o prezinte. De fiecare dată ea era diferită.

Îmi plăcea să-mi petrec timpul acolo, mai ales primăvara, să-mi îngrop fața între ramurile încărcate de flori ale prunului, să închid ochii și să ascult zumzetul albinelor. Alteori o uram pe ascuns, când îl vedeam pe tatăl meu dezbrăcat până la brâu, slab, cu toate semnele de la tăieturile de pe corpul lui operat de mai multe ori, cum se opintea cu sapa în mână. El și grădina deveneau un tot, el nu o lăsa pe ea, dar nici ea nu avea să-i mai dea drumul. Între ei exista o legătură ciudată și fatală și o înțelegere de ordin faustian. Această grădină putea fi și una a pieirii. Mi-o imaginam

cum îi soarbe puterile lent, cum își hrănește fructele și trandafirii cu el, cum, cu cât erau mai roșii cireșele, lalelele, roșiile, cu atât mai palid devenea el.

De fapt, tatăl meu reușea să transforme orice loc în grădină, orice casă, în cămin. Acest lucru cere o pricepere deosebită. Fiecare locuință în care ne mutam — și, cine știe de ce, ne mutam des — devenea „acasă“. De aceea, acum, în plus, mă simt și ca un om fără domiciliu. Nu voi putea uita cum reușea să mute până și grădina. Scotea cu atenție bulbii zambilelor, ai narciselor, bujorilor și lalelelor, avea lalelele lui preferate, unele de un mov-închis, olandeze, de care nu s-a despărțit niciodată, și îi replanta într-un loc nou.

Oare florile sunt cu adevărat periscoapele tainice ale morților, care zac sub ele, prin ale căror tulpini aceștia continuă să observe lumea?

Da, tatăl meu a fost grădinar. Acum e grădină.

4.

Despre ce vorbim atunci când vorbim despre moarte? Despre cel care a plecat sau despre noi înșine? Despre absența ca atare? Atât de mult îmi lipsește, încât îmi umple cu absența sa fiecare clipă liberă.

Prezența lui de până acum reconfirmă propria mea prezență, prezența copilăriei mele. În schimb, lipsa lui pune în mișcare întreaga mașinărie a memoriei. Lucruri adormite de mult în mintea mea se trezesc, eu le trezesc ca să mă asigur că au existat. Memoria voluntară și cea involuntară lucrează împreună, învârt mecanismul înfundat al amintirii, curățând sau inventând acolo unde nu se mai vede prea clar. Trebuie să recunoaștem aici că nu e vorba doar de lucrul cu rememorarea persoanei dispărute, ci și de lucrul cu noi înșine, e o acțiune egocentrică, oarecum, pentru propria noastră salvare, pentru a da sens rămânerii noastre după dispariția cuiva.

Oare mai existăm dacă pleacă și ultimul om care ne ținea minte în ipostaza de copii?

Despre ce vorbim când vorbim despre moarte? Despre viață, bineînțeles, despre încântătoarea ei vremelnicie.

5.

Sun de la Lisabona, în jurul meu e multă zarvă, mă aflu la un festival de film, fac parte din juriu, vizionez pelicule după pelicule, reușesc să sun în pauza dintre două filme. *Tată, te mai doare mijlocul? Sunt mai bine, nu-ți fie teamă. O sun pe mama. Mamă, cum se simte tata? E bine, ce să zic, stă culcat acum. Îl ung cu alifie cu venin de șarpe. Ce mai e și veninul ăsta de șarpe? Păi, ne-a zis o asistentă că e foarte bun împotriva durerilor, mi-a dat într-un borcănel.*

Tatăl și mama mea au supraviețuit pandemiei de Covid, s-au vaccinat, izolarea la țară și casa de acolo i-au salvat. El, deja trecut printr-un cancer, ea, cu diabet, victime ideale ale aceluia virus. La începutul pandemiei mă aflam din nou undeva departe, la Berlin, pentru un an, îi sunam zilnic și de fiecare dată încercam să surprind în glasul lor până și cea mai infimă modificare: *Parcă ai vocea puțin răgușită, miroș ai? Să-ți măsoari saturația de oxigen...*

6.

Era sfârșitul lui noiembrie când a venit la Sofia pentru niște controale, doar cu o geantă de voiaj, îmbrăcat cu o geacă de piele și în mână cu un baston. (Geaca de piele și bastonul, meșterit chiar de el, îl reprezentau pe deplin.) A urcat singur treptele până la etajul patru, fără repaus, spre propria lui surprindere. Îi mai rămâneau trei urcări și doar două coborâri, dar, pe atunci, nu știam asta. De fiecare dată urca tot mai greu și mai încet, ultima dată i-am adus un scaun ca să se odihnească la fiecare palier între etaje.

Erau șaizeci și trei de trepte, le-am numărat în gând.
Sunt sigur că și el le număra.

Va mai avea doar o sută optzeci și nouă de trepte de urcat, cu totul.

În ziua următoare, avea de făcut o investigație la un scanner cu radioizotopi. Acea tehnică prin care substanța injectată, după un anumit timp, se ascunde în locurile cu *activitate metabolică* și *o să luminezi ca un brad de Crăciun*, după cum s-a exprimat unul dintre medici. Aveam să aflu repede că ceea ce mie îmi suna destul de nevinovat, și anume această *activitate metabolică*, cel mai adesea înseamnă markeri tumorali sau metastaze. Diagnosticul este scris în așa fel încât pacientul să poată înțelege despre ce e vorba, dacă se străduiește. Dar dacă el hotărăște că nu vrea să știe, există și această opțiune.